

Sociālā darba ar ģimenēm un bērniem Sociālajā dienestā attīstības virziens Latvijā

SIA “AC konsultācijas” projekta eksperts,
sociālā darbiniece Kristīne Veispale

Metodiku «Sociālajam darbam ar ģimenēm un bērniem» izstrādā SIA «AC konsultācijas» ekspertu komanda. Metodika tiek izstrādāta un aprobēta līdz 2020.gada aprīlim ar ESF finansiālu atbalstu Labklājības ministrijas īstenotā projekta Nr. 9.2.1.1/15/1/001 “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” aktivitātes 16.2. “Metodiku izstrāde pašvaldību sociālo dienestu sociālajiem darbiniekiem darbam ar klientu mērķgrupām, kā arī sociālo darbinieku apmācība šo metodiku ieviešanai darbā un pilotprojektu īstenošana” (iepirkums Nr. LRLM2018/28-3-03/01ESF) ietvaros. Par metodikas saturu atbild Labklājības ministrija, un tajā nav atspoguļots Eiropas Komisijas viedoklis.

2017.gada statistika no valsts statistikas pārskatiem

- ❑ Noziedzīgos nodarījumos kopā cietuši 532 bērni, no kuriem 304 mazgadīgas personas, 152 bērni cietuši no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, 118 bērni cietuši no cietsirdības un vardarbības
- ❑ 1 085 administratīvo pārkāpuma protokolu sastādīti par fizisku vai emocionālu vardarbību pret bērnu. 1 600 administratīvo pārkāpumu protokolu sastādīti par bērna aprūpes pienākumu nepildīšanu
- ❑ Bāriņtiesas informējušas pašvaldību sociālos dienestus vai citu atbildīgo institūciju par 1662 ģimenēm ar 2970 bērniem, kurās netika pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana. Ģimenes no kurām bērni izņemti - 1411 kopā 1614 bērni. No tiem 509 bērni bija vecumā līdz 3 gadiem, 809 bērni bija 4 līdz 12 gadu vecumā, 296 bērni bija 13 līdz 17 gadus veci.
- ❑ Valsts finansēto sociālās rehabilitācijas pakalpojumu no prettiesiskām darbībām cietušiem bērniem saņēmuši 2 293 bērnu. Saskaņā ar minēto pārskatu sociālo rehabilitāciju saņēmuši bērni, kuri cietuši no emocionālās vardarbības (977 bērni), fiziskās vardarbības (126 bērni), seksuālās vardarbības (118 bērni), pamešanas novārtā (234 bērni), pēc vairāku veidu kombinācijas (kopā 838; no tiem: 353 bērniem konstatēta arī fiziska vardarbība, 60 bērniem konstatēta arī seksuāla vardarbība, 33 bērniem konstatēta arī fiziska un seksuāla vardarbība)
- ❑ U.c. statistikas dati, kā arī dati, kas netiek apkopoti

Lauka izpēte pašvaldībās

Galvenie izpētes rezultāti tika apkopoti, strukturējot tos trīs sadaļās.

1. Klients (mērķa grupa, klienta noteikšana)
2. Sociālā darba process (izvērtēšana, plānošana un intervence, novērtēšana)
3. Institucionālais ietvars (ārējie ietekmējošie faktori)

Sociālajos dienestos strādā 364 darbinieki darbam ar ģimenēm ar bērniem

Ar lauka izpētes galvenajiem secinājumiem var iepazīties žurnālā “Sociālais darbs Latvijā” 2019/1 Veispale K, Goldmane R.
Sociālā darba ar ģimenēm un bērniem metodikas izstrādes process: lauka izpēte un secinājumi, 27.lpp

Pasaulē

Tiek diferencēti sociālie darbinieki, kuri veic sociālo darbu ar ģimeni (angl. – social worker with family, key worker) un atsevišķa specializācija bērnu tiesību aizsardzībā (angl. – child protection or child welfare).

Sociālā darbinieka praksē ir atšķirīgs darba fokuss, metodes un klients.

1. Sociālais darbinieks ar bērniem/jauniešiem

2. Sociālais darbinieks ar ģimeni

3. Sociālais darbinieks ar vecākiem

Sociālais darbinieks zinot savu klientu mērķu grupu un bāzes metodi (gadījuma vadīšana, vispārīga prakse, psihosociālais darbs) apgūst specifiskas metodes, izvērtēšanas un intervences metodoloģiju.

Latvijā

Latvijā praksē šos abus darba virzienus veic viens darbinieks – gan darbu ar ģimeni, gan ar bērnu, kur daļa no funkcijām bērna tiesību nodrošināšanā ir bāriņtiesai.

Neskaidra mērķa grupa: «klients -persona, kas saņem sociālos pakalpojumus vai sociālo palīdzību»; «ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi»

- Bērni ar uzvedības problēmām, skolas kavējumiem.
- Bērni ar atkarības problēmām.
- Bērni ar garīga rakstura traucējumiem (GRT) un funkcionāliem traucējumiem
- Bērni, kuri cietuši no jebkāda veida vardarbības.
- Ģimenes, kurās ir bērns ar invaliditāti
- Nepilngadīgie vecāki.
- Vecāki šķiršanās procesā.
- Vecāki, aprūpētāji ar atkarību.
- Vecāki, aprūpētāji ar GRT
- Jebkāda veida vardarbība pret bērna vecāku, aprūpētāju
- Vecāki, aprūpētāji ar sociālās funkcionēšanas grūtībām (nenoteikti GRT, bijušie bērnu namu audzēkņi ar vājām sociālās funkcionēšanas spējām, vardarbības un atkarības ģimenes sistēmā vairāk kā divās paaudzēs).
- Ģimenes ar multiplām un ilgstošām problēmām.
- Ģimenes krīžu situācijās u.c.

Sociālais darbinieks ar ģimenēm un bērniem.

Sociālajam darbiniekam jāstrādā ar visām klientu mērķu apakšgrupām, ko ietver jēdziens “ģimene ar bērniem” (bērns, pieaugušais vai ģimene kopumā; problemātika) vispārīgās prakses ietvarā, ar normatīvi uzliktiem gadījuma vadīšanas elementiem, “uz bērna risku novēršanas pieeju” (gadījumos, ja ir iesaistīta BT un darbs pamata ir vērsts uz to, lai vecāki novērst riskus), “uz bērnu centrētā pieejā”, ja gadījums skar bērna uzvedības, skolas

Secinājumi pēc lauka darba izpētes/labās prakses piemēri

- ģimenes atbalsta nodaļas, skaidri nosakot darba organizāciju, struktūru, atbildības un funkcijas, t.sk. mērķtiecīgi plānojot pakalpojumus kopienā.
- strukturēta un daudzveidīga sociālā darbinieka ar ģimenēm un bērniem atbalsta un kvalitātes sistēma (vecākais sociālais darbinieks, supervīzijas, mācību iespējas, iespēja patstāvīgi organizēt savu darba laiku; tiek sekots klientu lietu sadalījumam un noslogojumam).
- sociālo darbinieku darbam ar ģimeni un bērniem specializācija (darbs ar pusaudžiem un/vai jauniešiem, psihosociālais darbs, darbs ar bērniem, darbs ar ģimenēm, kurās ir bērni ar invaliditāti, sociālais darbs ar cilvēkiem ar atkarību u.c.).

Viens no pienākumu sadalījumu piemēriem starp dažādiem sociālā darba speciālistiem ir, ka novadu centros sociālais darbinieks darbam ar ģimeni un bērniem specializējas darbā ar gadījumu, veic psihosociālo darbu. Gadījuma vadītājs ir sociālais darbinieks pagastā, kurš pārzina vietējo kopienu un veidojas labš sadarbības modelis intervences procesā. Papildus tiek piesaistīts arī sociālais darbinieks darbā ar atkarīgajiem un ģimenes asistents.

Labs starpinstitucionālās sadarbības modelis ir regulāras komandas tikšanās reizi mēnesī, kurās vienojas par uzdevumiem darbā ar ģimeni. Ja komanda strādā vienoti, tas ir mazāk traumatiski klientam un darbā tiek nodrošināta viena no vērtībām – cieņpilna attieksme sadarbībā ar klientu.

Ieviests krīžu intervences modelis un skaidri noteikta tā kārtība.

Tiek veikta daudzpakāpju izvērtēšana. Tā tiek veikta pakāpeniski jau no pirmreizējās informācijas par klientu, tad izvērtējot, vai situācija ir krīze vai nē, pakāpeniski pārejot uz plašāku izvērtēšanu.

Veidlapas tiek piemeklētas un izmantotas atbilstoši gadījuma risināšanai, ne tikai formālai institūcijas prasību izpildei, bet arī izmantojot dažādas metodes. Veidlapas tiek diferencētas: klienta lietas dokumentācija un metodika.

Mērķtiecīga dažādu pakalpojumu attīstīšana pašvaldībās atbilstoši iedzīvotāju vajadzībām, sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām, īstenojot projektus un ieviešot jaunus pakalpojumus.

Sociālie pakalpojumi ģimenēm un bērniem Somijas piemērs

Sociālo pakalpojumu nodaļa ģimenēm un bērniem

Bērnu aizsardzības, ģimeņu atbalsta pakalpojumu datu bāze, normatīvais regulējums

Sociālā darba pakalpojumi ģimenēm ar bērniem
sociālais darbs ar ģimeni, ģimenes asistents, ģimeņu konsultēšana, intensīvs ģimenes atbalsta pakalpojums

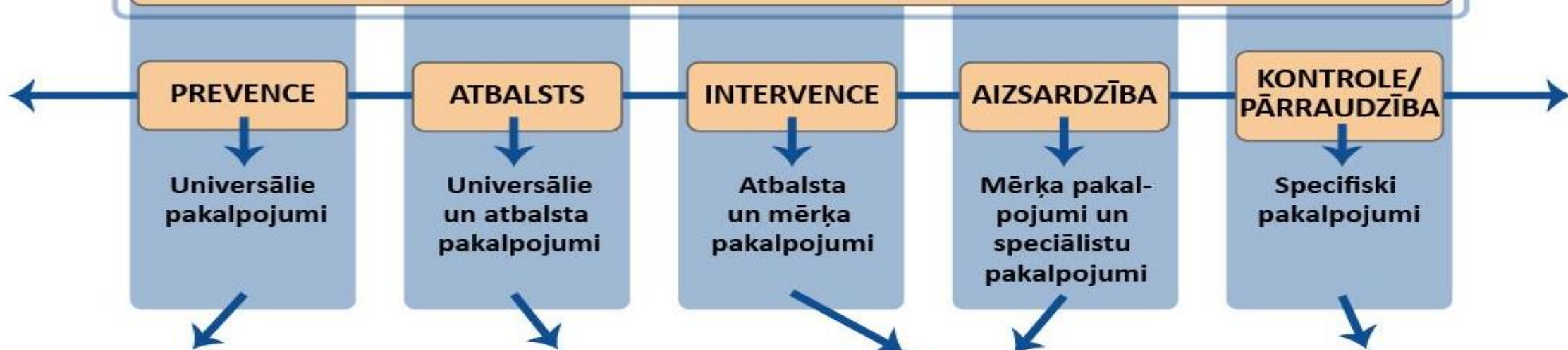
Bērnu tiesību aizsardzības pakalpojumi (child welfare)
sociālais darbs,
krīzes audžuģimenes, krīzes centri, atbalsta pakalpojumi, likumpārkāpumu profilakse, kvalitātes uzraudzība ārpusģimenes aprūpes laikā, GV bērnam

Ģimeņu tiesību nodaļa
pakalpojumi ģimenes strīdos, šķiršanās laikā,
patvērums vardarbības upuriem, saskarsmes organizēšana ar bērniem ārpusģimenes aprūpē, izvērtējums vecāka tiesību pārtraukšanai

BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBA, CILVĒKTIESĪBAS UN ĢIMENES AIZSARDZĪBA

BĒRNU UN ĢIMENES LABKLĀJĪBAS POLITIKAS DOKUMENTS VALSTĪ

Definē valsts, pašvaldības un dažādu nozaru pakalpojumu sadarbības jomas

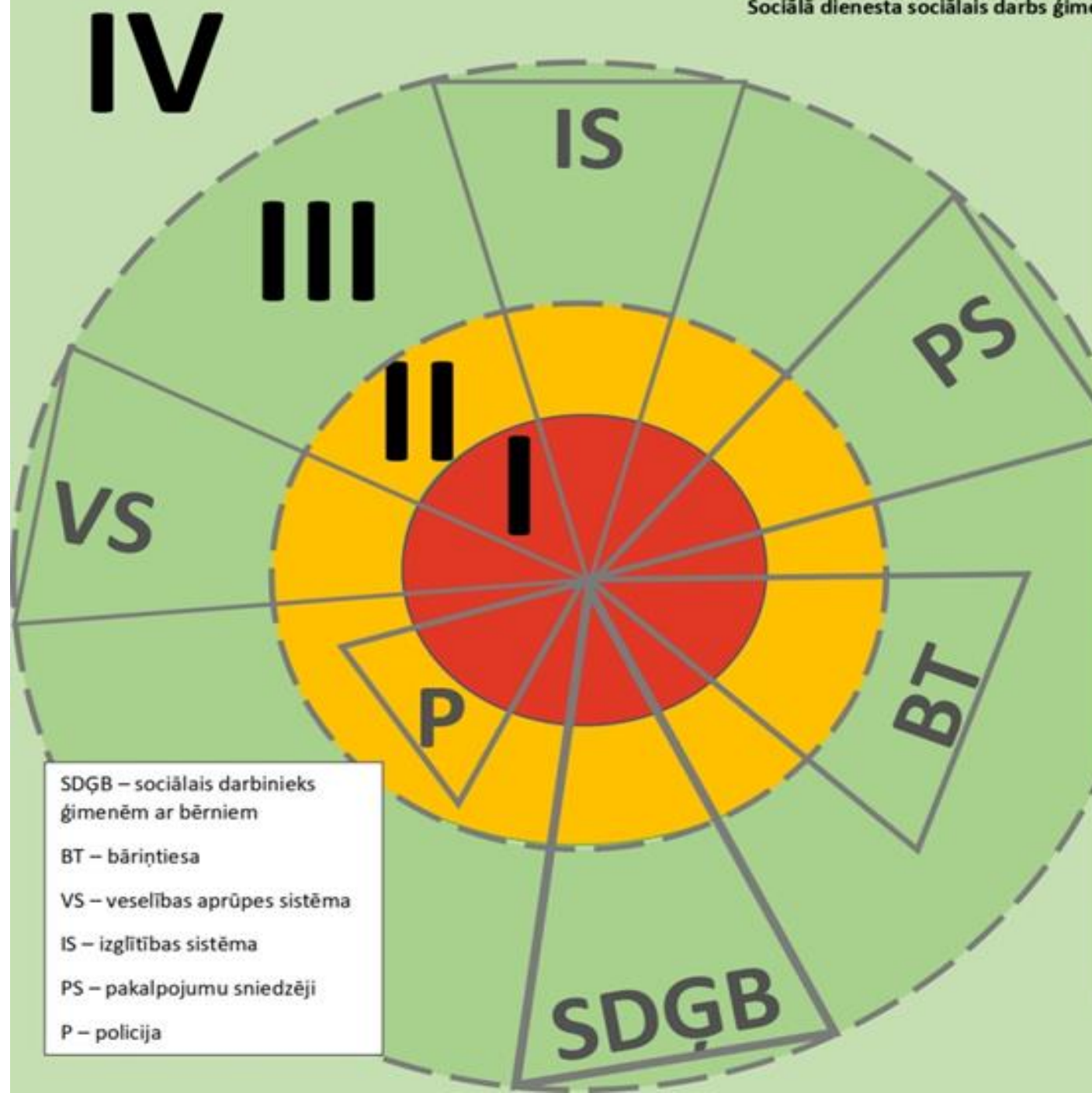
Ģimenes atbalsta centri, atbalsta un izglītojošās grupas, dienas centru pieejamība ikvienai ģimenei, vecākam un bērnam, palīdzība jaunajām māmiņām, agrīnās iejaukšanās ideja.

Nodrošināt preventīvos pakalpojumus ģimenēm un bērniem, kuriem tas ir nepieciešams, kā arī maksimāli nodrošināt to pieejamību mazaizsargātajām iedzīvotāju grupām!

Ģimenes atbalsta centri, atbalsta un izglītojošās grupas, atbalsta sniegšana jaunajām māmiņām, agrīnās iejaukšanās ideja pakalpojumos. Sniegt atbalstu pie pirmajām grūtībām un pēc iespējas agrāk. Konsultatīvie pakalpojumi skolā, veselības centrā u.c. **Nodrošināt atbalsta pakalpojumus mazaizsargātām ģimenēm!**

Nodrošināt intervences un aizsardzības pakalpojumus sociālā riska ģimenēm un bērniem! Tipiska Sociālā dienesta SDĢB mērķa grupa Pakalpojumi bērniem un sociālā riska ģimenēm, kurās ir bērnam paaugstināti attīstības un drošības riski, kas visbiežāk saistīti ar vecāku atkarību, vājām sociālās funkcionēšanas prasmēm un/vai GRT

Specifiski bērna un/vai vecāka drošas vides aizsardzības pakalpojumi, lai nodrošinātu bērna un/vai pieauguša drošību no sevis, vai citiem, vai pasargātu citus indivīdus, ja ir izteikti uzvedības traucējumi un apdraudējums. Piem., slēgta vai atvērta tipa uzvedības korekcijas pakalpojumi. **Nodrošināt drošības un kontroles pakalpojumus bērniem un ģimenēm!**

SDĢB – sociālais darbinieks ģimenēm ar bērniem
 BT – bāriņtiesa
 VS – veselības aprūpes sistēma
 IS – izglītības sistēma
 PS – pakalpojumu sniedzēji
 P – policija

I PRIMĀRĀS RĪCĪBAS LĪMENIS augsts, akūts bērna apdraudējums drošībai un dzīvībai. Īsa un precīza izvērtēšana, noteikšana un rīcības modeļi, ietverot sadarbību un speciālistu kompetences. Skaidri akūto situāciju kritēriji. Tūlītēja izvērtēšana. Aktivākā darbība no tā sistēmas elementa, kurš identificē un ātrās reaģēšanas speciālistiem (VS,P,BT).

II SEKUNDĀRĀS RĪCĪBAS LĪMENIS Nav akūtas situācijas, bet bērna vecākiem ir multiplas problēmas un sociālās funkcionēšanas grūtības, kur pamatā ir iespējami vai diagnosticēti GRT, atkarība un kā rezultātā ir pasliktināti bērna dzīves un attīstības apstākļi. Divu nedēļu līdz 1 mēneša sākotnējā izvērtēšana par iespējām iestāties I līmeņa riskiem. Ja tie neapstiprinās, tad padziļināta ģimenes sociālās funkcionēšanas, resursu, atbalsta sistēmas izvērtēšana, nepieciešamības gadījumā piešķirot atbilstošus pakalpojumus, papildus resursus t.sk. izvērtēšanas padziļināšanai, paplašināšanai. BT tiek piesaistīta tikai, ja tuvojas I līmenis.

III ATBALSTA LĪMENIS Sadarbība ar BT nav nepieciešama. Profesionāli sadarbojas, veic ikdienas darbu, atbalstu un palīdzību ģimenēm ar bērniem ikdienas profesionālo kompetenču ietvaros.

IV VISPĀRĪGO PAKALPOJUMU LĪMENIS Ģimenes, kurām nepieciešams atbalsts un palīdzība ārpus SDĢB un sociālā dienesta kompetencēm (Atbalsta centri, psihologs, psihoterapeits, ārsts, mediators, jurists u.c.)

Sociālā darba ģimenēm ar bērniem Sociālajā dienestā mērķis ir sniegt profesionālu palīdzību sekmēt sociāli mazaizsargāto ģimeņu ar bērniem multiplo un ilgstošo sociālo problēmu mazināšanos, veicinot ģimenes sociālo funkcionēšanu, labklājību un sociālo iekļaušanos.

Sociālā darba ģimenēm ar bērniem Sociālajā dienestā uzdevumi:

1. Sniegt profesionālu sociālā darbinieka palīdzību sociāli mazaizsargātajām ģimenēm ar bērnu (-iem) (ieskaitot bērna gaidīšanas laikā) līdz 18 gadiem, kurās ir novērojamas multiplas un ilgstošas sociālās problēmas un sociālās funkcionēšanas grūtības, kas saistītas ar vecāku (aprūpētāju) atkarību, vardarbību, garīga rakstura traucējumiem vai ilgstošu nabadzību.
2. Veikt gadījuma vadīšanu uz ģimeni vērstā pieejā, saglabājot līdzsvarā vecāku un bērnu vajadzības. Atbalstot vecāka un bērna tiesības uz pašnoteikšanos un līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos.
3. Gadījuma vadīšanas procesā ievērot noteiktus posmus.
4. Sociālā darbā ģimenēm ar bērniem gadījuma vadīšanas procesā ievērot sociālā darba profesionālās vērtības, Sociālo darbinieku profesionālās ētikas kodeksu, Bērnu tiesību aizsardzības likumu un sociālā darba labās prakses principus, kā arī citus sociālo jomu regulējošus normatīvos aktus.
5. Gadījuma vadīšanas procesā piesaistīt speciālistus un pakalpojumus, atbilstoši ģimenes individuālajām vajadzībām un ģimenes situācijai.
6. Gadījuma vadīšanas procesā nodrošināt starpinstitucionālo sadarbību

Gadījuma vadīšana

Gadījuma vadīšana ir viena no sociālā darba mikrolīmeņa pamata metodēm darbā ar indivīdu un ģimeni, kas atšķirībā no psihosociālā un vispārīgā sociālā darba, galvenokārt fokusējas uz situācijas izvērtēšanu un pēc iespējas precīzāku, atbilstoši unikālajai klienta situācijai un vajadzībām, pakalpojumu piesaisti. Tātad, sociālais darbinieks, lai arī saglabā pietiekoši ciešu kontaktu ar klientu un veic intervences, tomēr pats nav tiešais pārmaiņu veicējs, bet galvenokārt, ir pakalpojumu piesaistītājs un to koordinētājs.

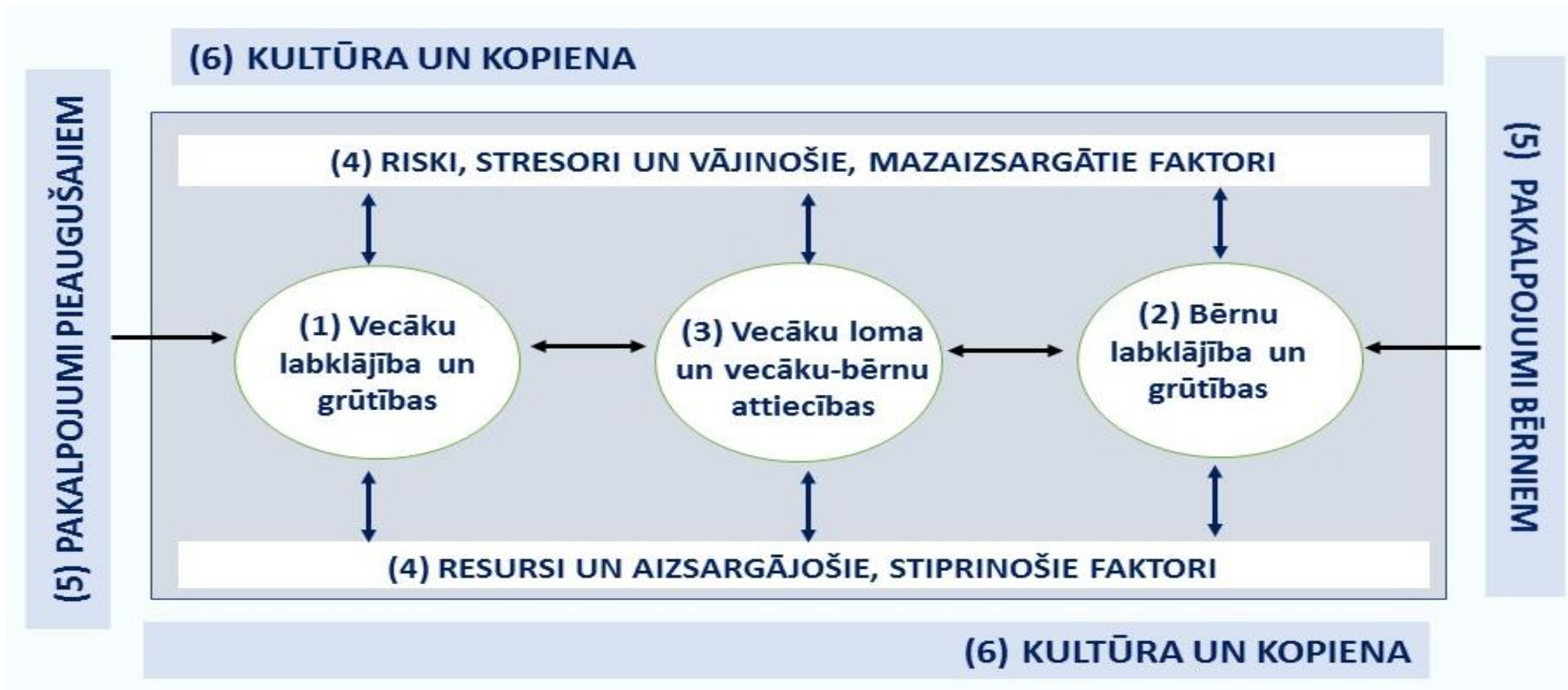
Gadījuma vadīšanas vispārīgie soļi ir:

1. Izvērtēšana.
2. Pakalpojumu plānošana.
3. Pakalpojumu īstenošana un monitorēšana.
4. Novērtēšana.

Gadījuma vadīšana balstās vispārīgos sociālā darba principos un specifiski:

- Uz personu centrētos pakalpojumos.
- Klienta un sociālā darbinieku attiecību nozīme.
- Personas vidē konteksts.

A. Falkova (Adrian Falkov) Ģimenes modeļa shematisks attēlojums

«uz ģimeni vērsts gadījuma vadīšanas modelis»

1. Balstīts uz sociālā darba ar ģimenēm un bērniem starptautisko pieredzi darbā ar ģimenēm, kurās ir multiplas problēmas, adaptējot A. Falkova izstrādāto “ģimenes modeli”.
2. Ir veidots sintezējot vienu no sociālā darba bāzes metodēm – gadījuma vadīšanu, un vienu no sociālā darba prakses klientu mērķa grupas fokusiem – uz ģimeni centrēto sociālā darba pieeju. Apvienojot šīs teorētiskās nostādnes, veidojas Latvijas praksei piemērotākais modelis “uz ģimeni vērsta gadījuma vadīšana”.

Sociālie darbinieki savā darbā integrē plašu teoriju klāstu, tomēr jebkura modeļa pamatā ir noteiktu teoriju kopums, kas veido tā vērtības, principus, izpratni par cilvēka dabu un problēmām, kā arī sniedz noteiktas idejas par risinājumiem.

3. Teorētiskais pamatojums ir balstīts četrās nozīmīgās, savstarpēji saistītās sociālā darba ar gadījumu teorijās:

- Sistēmu teorija (saīsināti saukta arī sistēmteorija) un ekoloģiskā sistēmu (saīsināti saukta arī “ekosistēmu teorija”) teorija.
- Spēcināšanas pieejas - Rīcībspējas (Empowerment), Spēka perspektīva, Rezilience.
- Uz attiecībām balstīts sociālais darbs (Relationship based social work).
- Uz personu centrēta pieeja (Person centered approach) sociālajā darbā .

1. PIRMREIZĒJĀS INFORMĀCIJAS IZVĒRTĒŠANA (5 DARBA DIENAS)

Nav SDĢB klients/SDĢB Klients

Krīzes situācijas, apdraudējumu un nepieciešamības pēc ātras reaģēšanas izvērtēšana

2. SĀKOTNĒJĀ IZVĒRTĒŠANA VAI KRĪŽU INTERVENĒCE (+ 20 - 30 DARBA DIENAS)

PAMATVAJADZĪBU IZVĒRTĒŠANA

APDRAUDĒJUMA RISKU IZVĒRTĒŠANA

ĢIMENES SITUĀCIJAS «ŠEIT UN TAGAD» FIKSEŠANA, SĀKOTNĒJĀS HIPOTĒZES, VIENOŠANĀS AR KLIENTU PAR IZVĒRTĒŠANAS PROCESU

3. PAPLAŠINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA (+ 40 darba dienas)

Paplašinātā izvērtēšana ir fokusēta uz ģimenes sistēmas un sociālās funkcionēšanas izvērtēšanu.

- Ģimenes sistēmas** izvērtēšana (genogramma; ekokarte; resursu analīze, ģimenes attiecību mijiedarbības izvērtēšana, ģimenes lomas u.c.)
- Bērna** vajadzību izvērtēšana, bērna sociālā situācija un labklājības, grūtību un resursu izvērtēšana;
- Vecāku** (aprūpētāju) sociālās funkcionēšanas analīze, Vecāku kompetenču izvērtēšana, prasmju izvērtēšana, Grūtības un stiprās puses;

Padziļinātā izvērtēšana ir fokusēta uz sākotnējā izvērtēšanā novēroto konkrēto problēmu padziļinātu izvērtēšanu:

- Vardarbības izvērtēšana;
- Atkarības izvērtēšana;
- GRT izvērtēšana;

3. PADZIĻINĀTĀ IZVĒRTĒŠANA (+ 40 darba dienas)

2. INTERVENCE

2.1.

Intervences pieejas izvēle

Pēc izvērtēšanas etapa sociālais darbinieks var noteikt visatbilstošāko pieeju ģimenes situācijai, kā arī nepieciešamos pakalpojumus

2.2.

Pakalpojumu plānošana

Plānošanas process ietver sasniedzamo rezultātu, mērķu un uzdevumu noteikšanu, ievērojot terminēšanas principu un klienta vajadzības, spējas un motivāciju.

2.3.

Pakalpojumu īstenošana

Pakalpojumu īstenošana ietver gan pakalpojumu piesaisti, gan speciālistu komandas sadarbības veidošanu.

2.4.

Pakalpojumu monitorēšana

Regulārs darbs ar klientu un pakalpojuma sniedzējiem, lai vērtētu izmaiņas klienta situācijā, pakalpojuma atbilstību un dinamiku, kā arī veiktu izmaiņas pakalpojuma klāstā, ja tas ir nepieciešams. Veikt aizstāvja, advokāta un atbalstītāja lomu

Novērtēšana

Klients un klienta viedoklis
par sadarbības rezultātu,
klients kā eksperts par savu
dzīvi

Starpdisciplinārais
novērtējums komandā

Gadījuma vadītāja
novērtējums sadarbības
mērķu izpildē

Priekšnosacījumi kvalitatīvam darbam

RESURSI un PAKALPOJUMI

KOMANDA/SADARBĪBA

METODES

DATU BĀZES

ĒTIKAS ASPEKTI

SD KOMPETENCE (zināšanas, prasmes). Supervīzijas nozīme.

NOSLODZE

DARBA VIETAS NODROŠINĀJUMS

Par zināšanām, sadarbību un profesionālu rīcību vardarbības pret bērnu novēršanā!

Courtesy of UN Women